

20.3.2025

stiina.hyrri@eduskunta.fi

Viite: O 16/2025 vp

Hyvinvointialueiden talousnäkymät ja alijäämien kattaminen

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta on pyytänyt HUS-yhtymältä asiantuntijalausuntoa teemasta hyvinvointialueiden talous vuosina 2024–2026, alijäämien kattamisvelvollisuus sekä näkymät alijäämien kattamiseen lainsäädännön edellyttämässä aikataulussa. HUS-yhtymä kiittää saamastaan lausuntopyynnöstä ja antaa seuraavan lausunnon.

Yleiskuva toimintaympäristöstä

Sote-muutoksen alkuvaiheet ovat olleet kaikilla hyvinvointialueilla haastavat johtuen koronapandemian ja kevään 2022 työtaistelutoimien aiheuttamasta hoitovelasta sekä muun muassa Ukrainan sodan myötä kiihtyneestä inflaatiosta. Sote-alan palkankorotukset ovat ylittäneet yleisen ansiotasoindeksin, eikä hyvinvointialueiden rahoitusmalli ole täysimääräisesti huomionnut kustannusten nopeaa kasvua. Työntekijöistä on ollut paikka paikoin pulaa, mikä on johtanut ulkoisiin palveluostoihin ja mm. vuokratyövoiman käyttöön.

Hyvinvointialueiden valtion yleiskatteellinen rahoitus ei jousta ja toisaalta hyvinvointialueiden mahdollisuudet oman rahoituksen lisäämiseen ovat rajoitetut, sillä niillä ei ole esim. verotusoikeutta. Toisaalta hyvinvointialueiden rahoitusmallissa on haasteita mm. jälkikäteistarkastuksen kahden vuoden viive ja mallin äärilaitojen korostunut kannustavuus sekä rahanjaon perusteena olevan datapohjan tunnistetut puutteet, mikä on heilauttanut rahoitusta lyhyellä varoitusajalla ja vaikeuttanut toiminnan suunnittelua, johtamista ja kehittämistä.

Suurelta osin yllä mainitut ennakoimattomat tekijät yhdessä uuden rahoitusmallin kanssa ovat vaikuttaneet siihen, että hyvinvointialueet ovat tehneet ennakoitua enemmän alijäämää ensimmäisinä toimintavuosinaan. Alijäämät vuodelta 2023 olivat 1,3 mrd. euroa. Arvio vuoden 2024 alijäämästä on hieman taittumaan päin ollen alustavien tilinpäätöstietojen mukaan 1,2 mrd. euroa. Alijäämien kattamisen lainmukainen (HVAL 115§) aikataulu aiheuttaa hyvinvointialueille mittavia sopeuttamisvaateita lyhyellä aikavälillä.

20.3.2025

Taustaa HUS-yhtymän rahoitusilanteesta

Uudenmaan alueella julkisista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista vastaavat järjestäjinä Uudenmaan hyvinvointialueet, Helsingin kaupunki sekä HUS-yhtymä. Uudenmaan erillisratkaisussa valtion rahoitus on järjestämisvastuusta poikkeavalla tavalla kanavoitu ensin edellä mainituille viidelle alueelle, jotka allokoivat osan saamastaan valtion yleiskatteellisesta rahoituksesta HUS-yhtymälle, eli HUS-yhtymä ei saa rahoitusta suoraan valtiolta. HUS-yhtymän jäsenet myöntävät vuosittain määrärahan kiinteän kehityksen muodossa. HUS-yhtymällä on valtakunnallisia vaativimman erikoissairaanhoidon vastuita, kuten elinsiirrot, ja HUS-yhtymä on myös maan suurin yliopistosairaala, jolla on laajat opetuksen ja tutkimuksen vastuut. Rahoituslaissa oleva yliopistosairaaloiden korkeampiin kustannuksiin perustuva yliopistosairaalalisän osuus ei myöskään kanavoidu valtiolta suoraan HUS-yhtymälle.

Kustannuskehitykseen liittyvistä tekijöistä, kysynnästä ja tuotantovolyymin kasvusta sekä niukasta kehysrahoituksesta johtuen HUS-yhtymän alkuvuosilta on kertynyt katettavaa alijäämää (HVAL 115§). Vuoden 2023 HUSin tilikauden tulos päättyi 111,1 milj. euroa alijäämäiseksi. Vuoden 2024 tilintarkastamattoman tuloksen mukaan HUSin alijäämä on 30,4 milj. euroa, joka kuitenkin muodostui huomattavien sopeuttamistoimenpiteiden ja tiukan taloudenpidon myötä ennustettua pienemmäksi. HUS-yhtymän toimintakulut ylittivät vuonna 2024 talousarvion 0,4 prosenttia ja kasvoivat edelliseen vuoteen verrattuna vain 2,0 prosenttia.

HUS-yhtymällä on poikkeuksellinen aikataulu alijäämien kattamisen suhteen, sillä yhtymällä oli ennestään vuodelta 2022 alijäämää 93 tuhatta euroa, koska valtionvarainministeriön myöntämä rahoitus sotepe-uudistuksen toimeenpanon valmistelua varten ei kattanut kaikkia siitä aiheutuneita kuluja. Siksi HUS-yhtymän tulee kattaa kumulatiiviset alijäämät, yhteensä 141,6 milj. euroa, jo vuoden 2025 loppuun mennessä. Suurimmalla osalla muista hyvinvointialueista alijäämien kattamisen aikataulu on vuoden 2026 loppuun mennessä.

HUS-yhtymä ja Päijät-Hämeen hyvinvointialue, jolla on vastaava aikataulu ja tilanne alijäämien kattamisen aikataulun suhteen, toimittivat elokuussa 2024 valtiovarainministeriölle kirjeen hyvinvointialuelain 115 §:n vaihtoehtoisesta tulkinnasta. Kirjeessä esitettiin mainittua lainkohtaa tulkittavaksi siten, että alijäämän kattamisvelvollisuuden laskenta alkaisi vasta järjestämisvastuun siirtymisestä eli 1.1.2023. Koska sotepe-uudistuksen toimeenpanon valmisteluvaiheen, eli vuoden 2022 kustannukset, olisi tullut täysimääräisesti kattaa valtionavustuksilla, tulisi kirjeessä esitetyn mukaisesti vuodelta 2022 syntyneitä alijäämiä pitää eräänlaisena hallinnollisena virheenä, jonka ei tulisi vaikuttaa järjestäjien palvelutuotantoon. Valtiovarainministeriöstä saadun vastauksen mukaan valmistelussa ei

20.3.2025

ole muutoksia alijäämän kattamisvelvollisuutta koskevaan sääntelyyn, eli lisääaikaa alijäämien kattamiseen ei ole HUS-yhtymälle annettu.

HUS-yhtymän alijäämien kattaminen

Haastavista lähtökohdista huolimatta HUS-yhtymä on toteuttanut tiukkaa taloudenpitoa onnistuneesti ja tehnyt määrätietoisesti talouden ja toiminnan tasapainottamistoimenpiteitä alijäämien kasvun taittumiseksi. Tavoitteena on, että HUS-yhtymä saavuttaa talouden tasapainon vuonna 2025 hidastamalla nettokustannusten kasvua suhteessa palvelutarpeen kasvuun. Alijäämät on tarkoitus kattaa lain mukaisesti vuoden 2025 loppuun mennessä.

HUS-yhtymän jäsenet ovat sitoutuneet maksamaan vuodelta 2022 ja 2023 kertyneen alijäämän mukaisen summan, 111,2 miljoonaa euroa, vuoden 2025 loppuun mennessä. Jäsenet ovat sitoutuneet myös vuoden 2024 alijäämän (30,4 milj. euroa) kattamiseen vuonna 2025 edellyttäen, että uutta alijäämää vuodelta 2025 ei kerry. HUS-yhtymän alijäämien kattamisen poikkeusaikataulun ja rahoitusmallin jälkikätestarkastuksen yhtenä haasteena on, että vuoden 2024 toteutuneiden kustannusten perusteella koko maan tasolla tehtävä jälkikätestarkastus tulee huomioiduksi HUS-yhtymän omistajajohdintoalueiden valtionrahoituksessa vasta vuonna 2026.

HUS-yhtymän vuoden 2024 talousarvio laadittiin erittäin tiukasti raamitettuna eikä talousarviokehys mahdollistanut syntyneiden hoitojonojen purkamista. Jo vuoden 2024 sopeuttamisohjelma 130,1 milj. euroa sisälsi kustannussäästötavoitteiden lisäksi myös palveluita, palveluverkkoa ja henkilöstöön kohdentuvia toimenpiteitä. Ohjelma sisälsi myös mm. tietohallintokulujen merkittävän karsinnan sekä säästötavoitteet tuottavuuden parantamisen kautta. Lisäksi kesällä 2024 käynnistettiin rekrytointikielto.

Vuoden 2025 talousarvion valmistelun yhteydessä yhtymän jäsenten HUS-yhtymälle myöntämä kokonaiskehys vuodelle 2025 päätettiin myöntää n. 43 milj. euroa esitettyä pienempänä. Vuoden 2025 talousarvio sisältää kokonaisuudessaan 140 miljoonan euron sopeutustoimet, jotka koostuvat tuottavuutta parantavista, kustannuksia karsivista ja tuloja kasvattavista toimenpiteistä. Konkreettiset toimet ovat mm. henkilöstön osalta käydyt yhteistoimintaneuvottelut, joiden myötä vähennettiin 778 henkilötyövuotta, palvelutarpeen kasvusta aiheutuvan kulukasvun karsiminen, rakennushankkeissa suunniteltujen henkilöstölisäysten karsiminen, tietohallintopalveluiden kulujen karsiminen, palveluverkon muutokset, lisä- ja ylitöiden sekä vuokratyön käytön vähentäminen, ulkoisten tilavuokrien karsiminen sekä ostopalveluiden vähentäminen. Sopeuttamistyö jatkuu edelleen vuosien 2026–2027 aikana.

20.3.2025

Osana vuoden 2025 talousarviovalmistelua HUS-yhtymässä nostettiin asiakasmaksut asiakasmaksuasetuksen mukaiseen maksimiin vuoden 2025 alusta lähtien. HUS-yhtymä on useammassa lausunnossa (mm. VN/23860/2023) kuitenkin todennut, että asiakasmaksuasetuksessa säädettäviä muutoksia asiakasmaksuihin ei tulisi huomioida ennakkoivasti hyvinvointialueiden rahoituksen tasossa, koska asiakasmaksuihin liittyy huomattavia riskejä ja niiden maksutuottoja nostava vaikutus on epävarma. HUS-yhtymän jäsenet ovat pienentäneet vuoden 2025 kehysrahoitustaan asiakasmaksujen ennakoitua kasvua vastaavalla osuudella.

Näkymät tuleville vuosille

HUS-yhtymässä saatiin vuonna 2024 hoitojonojen kasvu pääosin pysäytettyä, mutta hoitojonot ovat edelleen pitkät. Tarkalla johtamisella sekä kohdentamalla talousarviokehysten sisällä rahoitusta niille erikoisaloille, joissa oli haastavimmat hoitoonpääsyn ongelmat, onnistuttiin pitkään hoitoa odottaneiden määrä vähennettyä 18,1 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Muun muassa neurokirurgialla leikkausjono saatiin hallintaan ja leikkauksia tehtiin vuonna 2024 ennätysmäärä. Vuonna 2024 HUS-yhtymässä hoidettiin potilaita 2,4 prosenttia edellisvuotta enemmän ja vertailukelpoinen volyymi ylitti talousarvion sisältämän suunnitelman 2,8 prosenttia.

Sekä HUS-yhtymässä että myös valtakunnallisesti on kuitenkin epäselvää, miten kertyneen hoitovelan purku tullaan toteuttamaan. Nykyisellä rahoituksella kiireettömän erikoissairaanhoidon lain mukaisen hoitoon pääsyn toteutuminen vaikeutuu entisestään. Näkemyksemme mukaan hoitojonojen purku vaatisi tuntuvan erillisrahoituksen. HUS-yhtymässä hoitotakuun ylittäneiden vuodeosasto- ja päiväkirurgiaan jonottaneiden potilaiden kustannusarvio oli 39,6 miljoonaa euroa tammikuussa 2025. HUS-yhtymä sai viime vuonna yhdessä 14 hyvinvointialueen kanssa Valviralta määräyksen saattaa kiireetön erikoissairaanhoidon pääsy lainmukaiseksi viimeistään 31.3.2025. Erikoissairaanhoidon kysyntä ei näytä vähenevän ja väestön ikääntyessä palveluja käytetään enemmän.

Henkilöstön saatavuus on parantunut, mutta tietyillä aloilla on näkyvissä edelleen henkilöstöpulaa. Toisaalta yt-neuvotteluista mahdollisesti aiheutunut mainehaittaa voi vaikuttaa rekrytointeihin. Yksityisen terveydenhuollon Kela-korvausten lisääminen saattaa johtaa henkilöstön siirtymiseen julkiselta sektorilta yksityiselle. Osana HUS-yhtymän säästötoimia ulkoisia ostoja on vähennetty muun muassa palveluseteleistä, joilla on aiemmin paikattu erityisesti tiettyjen erikoisalojen pullonkauloja (mm. silmätaudit ja ortopedia).

Yksittäisillä erikoisaloilla on näkynyt Uudenmaan potilaiden hakeutuminen vapaan valinnan piirissä HUS-yhtymän ulkopuolisille hyvinvointialueille. On myös nähtävissä, että ulkomaille KELAn korvattaviin hoitoihin hakeutuminen on vuonna 2025 hieman

20.3.2025

lisääntynyt. Koko Suomen terveydenhuollon kannalta olisi kuitenkin järkevää, että hoitoa odottavat potilaat ja rahoitus eivät valuisi ulkomaille.

Taloudessa on näkyvillä parempia merkkejä inflaation hidastuessa. Vientialojen helmi-kuun lopussa sopima palkkaratkaisu viitoittanee myös julkisen sektorin palkkaneuvotte-luja ja saattaa aiheuta kustannuspaineita henkilöstökulujen kasvulle.

Vaikka hyviä merkkejä talouden piristymisestä on havaittavissa ja hyvinvointialueiden ali-jäämäkehitys on ennakoarvioiden mukaan hieman taittumassa vuonna 2024, talouden tasapainottaminen vuoden 2026 loppuun mennessä näyttää valtaosassa alueita epätoden-näköiseltä. Rahoitusmallin kehittämisen näkökulmasta HUS-yhtymä on tuonut rahoitus-lakia koskeissa lausunnoissaan esille, että rahoitusjärjestelmään tarvittaisiin lisää ennus-tettavuutta, jotka tukevat alueiden taloudellista vakautta ja mahdollistavat tehokkaan joh-tamisen pitkällä tähtäimellä. Olisi tärkeää, että tarkastelua tehdään kokonaisuutena, jotta vältettäisiin hätäkoityjen päätösten teko ja lakisäädösten palvelujen saaminen ei vaaranti-uisi. Myös HUS-yhtymän rahoitus olisi kriittisen tärkeää turvata osana Uudenmaan eril-lisratkaisua huomioiden HUSin rooli maan suurimpana yliopistosairaalan ja valtakun-nalliset vastuut.

HUS-yhtymän näkemys valtakunnallisesti hyvinvointialueiden taloudesta vuosina 2024–2026, alijäämien kattamisesta yleisesti ja lainsäädännön edellyttämässä aikataulussa

HUS-yhtymä on huolissaan hyvinvointialueiden taloustilanteesta yleisesti ja eri hyvin-vointialueiden eroista ja voimistuvasta polarisaatiosta. Taloushaasteet eivät HUS-yhtymän mielestä johdu vain rahoituksesta tai rahoitusmallista, vaan taloutta pitää sopeuttaa ja ta-sapainottaa vahvasti ja määrätietoisesti, ja ikävä kyllä, monilla alueilla tarvittavat toimen-piteet ovat jääneet harmillisesti toistaiseksi toteuttamatta. Uudenmaan hyvinvointialuei-den osalta on myös huomattavia eroja sekä niiden taloustilanteessa että merkkejä voimis-tuvasta polarisaatiosta. HUS-yhtymä ei saa rahoitusta suoraan valtiolta, vaan HUS-yhty-män jäsenet myöntävät vuosittain määrärahan kiinteän kehyksen muodossa ja vallitse-valla tilanteella voi olla merkittäviä vaikutuksia myös HUS-yhtymän rahoitukseen ja sen riittävyyteen tulevaisuudessa.

Alijäämien kattamisen osalta HUS-yhtymän näkemys on, että valtaosa hyvinvointialueista ei kykene saamaan talouttaan tasapainoon ja kattamaan aikaisempien tilikausien alijää-mien vuoden 2026 loppuun mennessä. HUS-yhtymä pitää tärkeänä, että ym. syistä huoli-matta alijäämien kattamisen aikataulua ei muuteta.

20.3.2025

Kohteliaimmin,

HUS-yhtymä

Matti Bergendahl
Toimitusjohtaja

Jari Finnilä
Talousjohtaja